

L'impacte lingüístic del turisme residencial al Pla de Mallorca

Sociolingüística

Algunes consideracions sobre els impactes lingüístics del turisme

La societat mallorquina viu, des de fa dècades, immersa en una realitat fortament marcada pel turisme. Ningú dubta ja que el turisme és, i serà en el futur, el motor econòmic de l'illa i que, en conseqüència, el futur vendrà determinat per l'elecció d'un o altre model turístic. No és per tant estrany que cada vegada siguin més els estudis sobre el que hom anomena impactes del turisme, entenent per aquests qualsevol canvi que es pugui adduir al desenvolupament turístic. Tanmateix, encara ara, quan se'n fa referència, hom tendeix a centrar-se en l'estudi de l'impacte econòmic o ambiental i es deixa massa sovint de banda el que els investigadors han classificat com el tercer gran grup dels impactes: els socioculturals.

L'impacte lingüístic és només un dels impactes d'aquest darrer grup i es pot definir com el conjunt de canvis sociolingüístics produïts en una destinació a partir del desenvolupament turístic. En aquest sentit, Aina Moll (1991) indica que els impactes que el turisme opera sobre la llengua en societats monolingües no és tan gran com en aquelles societats bilingües on existeix un conflicte lingüístic. En les societats monolingües el contacte de la població amb altres llengües no suposa, en principi, un impacte negatiu sobre l'ús i la valoració de la llengua. Tant els turistes com la immigració que arriba per a treballar saben perfectament quina és la llengua que es parla i això significa que la respecten i, si s'hi volen quedar, l'aprenen. La llengua del territori és, per tant, vehicle de comunicació social i la població autòctona se'n sent orgullosa perquè són, com diu l'autora, «conscients que són a casa seva i que la seva llengua és la que 'val' realment per a la comunicació.»¹

A això hem d'afegir, encara que només sigui a nivell introductori, que els impactes del turisme tendeixen a interactuar entre ells. En general es constata així que un impacte econòmic determina l'aparició d'un impacte social o que un impacte cultural pot determinar un impacte ambiental. En

el cas de Mallorca, per exemple, és impossible entendre part de les claus del conflicte lingüístic si no entenem que els immigrants vengueren atrets per la demanda de mà d'obra que provocà el *boom* econòmic generat pel turisme. D'altra banda, un dels primers efectes de la substitució lingüística provocada pel turisme es veu en l'ús del castellà, o d'altres llengües com l'anglès, en els topònims lligats a actuacions de caràcter urbanitzador com ara complexos residencials, hotels, blocs d'apartaments, nous restaurants, etc.² També es pot observar en la castellanització dels antropònims,³ i dels nous invents, electrodomèstics, etc.⁴

Les conseqüències que es derivin de l'impacte lingüístic vendran determinades així per diversos factors com ara: la realitat política, social i cultural del territori, el model turístic que es desenvolupi, el tipus de turista i un llarg etcètera. Cal tenir en compte que, almenys en el cas del català, la substitució lingüística comença molt abans de l'arribada del turisme i la immigració. A més, en el cas de Mallorca, el *boom* del turisme arriba en un moment en què la llengua pròpia, el català, es troba en un procés avançat de marginació oficial i ideològica iniciat ja al segle XVII quan el castellà s'imposa com a llengua oficial i, a causa de la pressió oficial, a poc a poc, la gent va començar a identificar el castellà amb el poder i la cultura, i el català amb la pobresa i la ignorància.

Aquest aspecte és molt important car

Autors

Amaia Iturraspe Bellver

aiturraspe@uoc.edu

Joan Miralles Plantalamor

joanmiralles@latinmail.com

L'article resumeix un treball més ampli finançat per la Direcció General de Política Lingüística de les Illes Balears amb l'objectiu d'analitzar els coneixements, els usos i les actituds lingüístiques envers el català dels estrangers europeus que viuen al Pla de Mallorca. A partir d'una breu anàlisi del que s'anomenen "impactes del turisme" i del rol que té el turisme en l'actual procés de substitució lingüística del català a Mallorca, s'analitzen les tres variables anteriors tant quantitativament com qualitativament i s'apunta que els impactes lingüístics no vendran determinants només per l'establiment a l'illa de ciutadans d'origen estranger sinó per l'actitud lingüística que els mateixos mallorquins mantenguin amb ells.

1. Aquesta descripció d'una situació «normal» la trobem, per exemple, en alguns articles sobre la situació sociolingüística a Almeria on, a més de la immigració, magribina hi ha grans fluxes de turisme del Nord d'Europa. Vegeu A.D Fuentes González & Y. Zoubair (2002): «Incidencia de las creencias y de las actitudes sociolingüísticas hacia el español en inmigrantes magrebíes de Almería», dins Luque, Juan de Dios i altres (eds): Nuevas tendencias en la investigación lingüística, Granada Lingüística, Serie Colectae, Granada, pp. 395-409. També, sobre aquest mateix aspecte, F.J. García Marcos & J.P. Carmona (2002): «Contacto lingüístico y tipología de lenguas en Almería», dins el mateix llibre citat, pp. 67-77.

com veurem en el cas de la immigració contemporània, l'aprenentatge i ús del català per part dels estrangers vendran fortament determinats per l'actitud que prenguem els mateixos catalanoparlants sobre la llengua.

Turisme residencial i turistes residents

A Mallorca, el turisme i en conseqüència els turistes no han respost sempre a un mateix patró de conducta, gustos i afinitats i per tant els impactes no han estat sempre iguals. El turisme residencial ha suposat un important revulsiu en el que fins ara havia estat la concepció prototípica del turista anomenat *de masses* o *de sol i platja*. La seva importància és a hores d'ara tan cabdal que es comença a discutir si no estem assistint a l'esgotament d'un model tradicional que acabarà essent substituït per un model molt més rendible basat en la comercialització de segones residències per a ciutadans europeus.

Tot i amb això, encara no existeix un consens entre els investigadors sobre si l'adquisició o lloguer de segones residències pot ser considerat una forma de turisme⁵ o una forma d'immigració, si bé l'existència a l'illa de milers de ciutadans europeus que han adquirit o llogat una segona residència per passar-hi llargues temporades i en alguns casos establir-s'hi es troba, si més no, estretament lligat al fenomen turístic. De fet, tot i que el fenomen va començar a popularitzar-se i a tenir el seu ressò me-

diàtic més important a principis dels anys noranta del segle passat amb l'obertura de fronteres al si de la Unió Europea, els seus antecedents són tant o més vells que el turisme convencional.

Les raons de l'augment de l'establiment de segones (i primeres) residències dels estrangers europeus es deu, sens dubte, a dues raons que assenyala Pere A. Salvà (1998): d'una banda, principalment, la promoció turística de Mallorca com a lloc d'oci i de descans, i d'altra, conseqüència de la primera, la possibilitat de negoci i la demanda de serveis. És per això que darrerament ha augmentat no solament el nombre de turistes residents⁶ pròpiament sinó també, i de manera notable, el nombre d'estrangers europeus i no europeus que arriben a Mallorca atrets per les possibilitats laborals. A tot això cal afegir-hi dos components fonamentals: l'estabilitat política que té ser membres de la Unió Europea i la facilitat en la comunicació entre Mallorca i moltes ciutats alemanyes i angleses, entre d'altres.

Aquest establiment d'estrangers europeus a l'illa tindrà com a conseqüència més directa el trencament d'un model territorial basat en espais per a l'ús turístic i espais per a l'ús residencial així com una certa desestacionalització, factors que afavoriran que els espais i punts de contacte entre turistes i locals es multipliquin. Per tant, i com a principal hipòtesi de partida, l'establiment de turistes residents en aquells espais fins ara exclusivament residencials transportarà el procés de substitució lingüística a territoris on aquest procés havia quedat, fins ara, estabilitzat.

Sens dubte, l'espai on més s'ha notat aquest canvi és el que conforma l'interior de l'illa, en gran part representat per l'agrupació de municipis de la Mancomunitat des Pla de Mallorca. Un territori amb un fort component agrari i una pràctica inexistència del sector turístic com a motor econòmic on els darrers anys hi ha hagut un augment significatiu de les iniciatives destinades a promoure el turisme d'interior mitjançant la posada en marxa d'agroturismes, però sobretot gràcies a l'impuls del sector de la construcció mitjançant la construcció i rehabilitació de segones residències. Un procés descrit i definit per Jaume Binimelis com a rurbanització (Binimelis, 2002: 209) pel qual l'interior de l'illa comença a caracteritzar-se per l'existència d'una àrea i una morfologia física, espacial i humana a mig camí entre allò propi de les grans urbs i el camp.

2. En aquest sentit podeu llegir l'article de Climent Picornell «La nova toponímia a les Illes Balears. Una aportació als topònims sorgits arrel del turisme» publicat el 1977 al Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica.
3. Aina Moll diu que entre 1960 i 1975 «s'estén el costum, en zones i famílies illenques que altrament mantenien l'ús familiar de la nostra llengua, de donar als infants els noms de Pedro, Carlos, Ana María, Margarita, etc., amb forma i fonètica castellanques, que naturalment es mantenen quan els infants creixen». (Obra citada, p. 177)
4. Vegeu el llibre de B. Joan Marí (1991): El progrés, detonant de la substitució lingüística? Can Sifre, Eivissa.
5. L'Organització Mundial de Turisme (OMT) defineix un turista com aquella persona que es desplaça entre dos o més països o dins del seu país de residència habitual per una durada inferior a dotze mesos, en què la seva finalitat principal no és la d'exercir una activitat que es remuneri en el lloc visitat.

Un treball de camp al pla de Mallorca

Existeixen poques dades sobre el coneixement, l'actitud i els usos lingüístics dels estrangers que viuen, encara que sigui parcialment, a la nostra illa. Les principals investigacions han anat sempre més dirigides a l'estudi d'aquells estrangers o nousvinguts que s'empadronen a l'illa que a aquells que s'hi estan temporalment. Sens dubte ha contribuït a això el fet que s'hagi entès que algú que ve a passar una breu estada a l'illa no té cap motiu per aprendre català ja que la seva estada és tan sols passatgera. El col·lectiu turístic que ens ocupa ha capgirat aquesta concepció essent precisament la seva llarga estada al territori i la seva major interacció amb els residents dels espais tradicionalment no turístics el que ens animà a realitzar un estudi sociolingüístic quantitatiu i qualitatiu al pla de Mallorca.

Tanmateix, per començar, existeixen dues dificultats en estudiar aquest col·lectiu: la primera és la de definir o catalogar aquests nousvinguts ja que difícilment es pot incorporar aquest col·lectiu dins les definicions clàssiques de turista o d'immigrant.⁷

La segona dificultat és la seva quantificació real, ja que tot i que hi ha dades oficials, aquestes només consideren aquells residents legals, és a dir, empadronats en algun municipi. Les dades no oficials donen xifres molt més elevades.

Volem a més remarcar especialment la complexitat de l'anàlisi sociolingüística d'aquest col·lectiu, ja que s'ha de tenir en compte la relació entre tres llengües: la llengua pròpia (L1), pugui ser alemany, anglès, o altres; la llengua catalana (L2), i la llengua castellana (L3) i per això augmenten les possibilitats generals de comportaments lingüístics.

Les dades quantitatives que veureu a continuació són el resultat d'una enquesta realitzada l'any 2003 a 171 estrangers europeus que disposaven en el moment de l'entrevista d'una residència al pla de Mallorca. Cal destacar que la major part dels enquestats vivien tot l'any a l'illa i que per tant podrien ser considerats més com a immigrants que com a turistes. Tanmateix, a causa de l'actual indefinició del terme «turista resident», per a la recollida de dades no es contemplà si aquesta era pròpia o de lloguer així com si l'enquestat estava o no empadronat al municipi. A aquestes

dades cal afegir-hi la realització de 15 entrevistes que tenien l'objectiu d'obtenir unes dades qualitatives que serviren de base per a la realització del qüestionari i per a ampliar i matisar les dades quantitatives obtingudes.

La primera dada que ens hauria de fer reflexionar és que tot i que la gran majoria d'estrangers que trien Mallorca com a segona o primera residència han vingut abans com a turistes, tan sols en un 46% dels casos afirmen que abans de venir a viure a Mallorca sabien que a Mallorca es parlava català. A això cal afegir que tot i que una vegada l'estranger europeu comença a residir al Pla s'adona de quina és la realitat lingüística, existien serioses contradiccions respecte a l'estatus legal del català. Concretament, excloent el 16% que deia no conèixer quin era aquest estatus, un 56% responia correctament afirmant que ambdues llengües eren oficials. Curiosament, un 23% afirmava que tan sols el català era oficial enfront d'un 5% que deia que només ho era el castellà.

Veiem, per tant, segons les dades anteriors, que existia i existeix un grau considerable de desconeixement de la realitat lingüística i legal del català entre els estrangers enquestats. Aquest aspecte, com veurem posteriorment, influirà decisivament en d'altres com ara les actituds i, per tant, en les relacions que s'estableixin amb els residents.

El desconeixement de la comunitat on l'estranger establirà la residència és, al nostre entendre, molt important a l'hora d'explicar factors com el grau de frustració o la integració d'aquests en les comunitats

6. Per tal de prendre un punt de partida en la investigació hem elaborat una definició provisional que considera el turista resident com aquell individu que, en desplaçar-se a un territori no nacional, s'estableix durant més de 175 dies a l'any en un altre país més assequible econòmicament que el d'origen, sense nacionalitzar-s'hi. El seu desplaçament no es deu a raons econòmiques, polítiques o religioses sinó a la recerca d'una millor qualitat de vida o d'un canvi de rutina en el sentit que ho proporciona el turisme.

7. Els factors que millor defineixen un turista són d'una banda la seva estacionalitat, i d'altra la seva temporalitat, mentre que allò que defineix un immigrant tradicional és el fet de migrar per millorar l'estatus laboral i econòmic fonamentalment. El grup que es defineix sota l'etiqueta de turista residencial no segueix ben bé cap d'aquests dos patrons de definició.

d'acollida. Hem de tenir en compte que els turistes residencials tendeixen a adquirir una segona residència amb la intenció de perpetuar unes sensacions i experiències que han viscut durant l'estiu com a turistes i que per tant una vegada s'estableixen com a residents no sempre s'acompliran.

Per a conèixer la realitat lingüística en profunditat creiem important estudiar els aspectes més rellevants que afectaran el procés de substitució lingüística. Aquests aspectes els podem diferenciar en coneixements, actituds i usos lingüístics.

Pel que fa al grau de coneixement, els estrangers enquestats parlen en general més d'una llengua. A part de la seva llengua materna, un 87% parla castellà que, com veurem, es convertirà en la llengua franca de comunicació. El 75% parla anglès, el 50% alemany, el 48% francès, el 14% italià i el 12% altres llengües. Ens trobem, doncs, en un marc lingüístic caracteritzat per un contingent de població eminentment multilingüe que, en el pitjor dels casos, parla dues o tres llengües.

Els resultats més significatius de l'enquesta han estat sens dubte els referits a la capacitat d'entendre, escriure i parlar dels enquestats. Les dades obtingudes són significativament diferents a l'únic estudi similar que hem trobat que realitzat per P. Salvà (1998), afirmava que tan sols un 2% dels enquestats deia conèixer el català. Si bé l'enquesta no diferenciava entre les variables parlar, entendre i escriure, les diferències són molt grans al nostre entendre pels següents factors:

- El lloc on s'ha realitzat l'enquesta. Pere Salvà va realitzar les enquestes en el litoral (Calvià, Lluçmajor, Felanitx, Capdepera i Pollença) i, en menor mesura, en territoris rurals; mentre que en el nostre cas les enquestes són exclusivament d'àmbit rural. Tenint en compte que en les àrees rurals de Mallorca el català té un grau d'ús social molt més elevat, es confirmaria que, a major ús social de la llengua minoritzada, major interès pel seu aprenentatge.
- L'enquesta de P. Salvà es va realitzar 5 anys abans que la nostra, cosa que demostraria que els cursos de català per a estrangers van tenint un cert èxit així com també altre tipus d'accions per promoure l'aprenentatge i l'ús de la llengua.
- La nostra enquesta té unes dades de coneixement significativament més altes que les de P. Salvà, si bé es tracta, en tot moment, de l'autopercepció que tenen els mateixos enquestats sobre el seu nivell de

coneixement. Convé subratllar aquest aspecte perquè davant una enquesta es tendeix a valorar més la pròpia capacitat del que aquesta és en realitat.

Entenent per competència lingüística la suma de les habilitats comunicatives que permeten a les persones parlar, entendre, llegir i escriure una llengua, sembla que els enquestats tenen una major competència en les habilitats lingüístiques de tipus oral (parlar i entendre), mentre que en les habilitats on cal una pràctica constant i l'adquisició d'una tècnica (escriure i llegir) els enquestats manifesten una menor competència.

Concretament les dades obtingudes quant a la capacitat de parlar català, exceptuant un cas que no volgué contestar són les següents: un 13% afirma parlar-lo molt bé, un 15% diuen que el parlen bé, un 45% un poc i tan sols un 27% diuen que gens. D'altra banda, i com era d'esperar, un percentatge major d'enquestats diu entendre molt bé o bé el català (un 20% i un 25% respectivament) si bé el gruix dels enquestats (un 41%) tan sols un poc. Finalment, un 13% deia no entendre'l gens i un 2% refusà contestar a la pregunta. Com succeeix també amb les dades sociolingüístiques referents a la població resident a Mallorca la competència lingüística amb valors més baixos és la d'escriure. Només un 16% afirma escriure bé o molt bé el català (un 8% en cada cas). En aquest sentit, cal destacar que la major part dels que tenien una competència alta a l'hora d'escriure en català era en el segment d'edat comprès entre els 18 i els 25 anys, on els valors apujaren fins a un 34%. Tanmateix, el segment més elevat és el d'aquells que no saben escriure gens en català, que entre el total dels enquestats arriba al 50% entre els qui deien no saber-ne gens, i un 30% entre els que digueren saber-ne un poc.

En la taula 1 hem volgut unificar el que podríem anomenar «competència lingüística» global. Per a fer-ho, hem sumat els valors de les respostes molt bé i bé d'una banda, i de l'altra els valors un poc i gens, i els hem atorgat els signes + i – (positiu, negatiu). Els resultats confirmen provisionalment el que dèiem de les capacitats orals i les tècniques: els enquestats tenen major domini de les capacitats orals.

Com s'esperava, la competència lingüística dels enquestats en valors absoluts, potser generalistes però sensiblement orientatius, és negativa, és a dir, hi ha un gran desconeixement de les habilitats comuni-

catives en llengua catalana. Si desglossem aquesta dada en dos blocs, per una banda les habilitats més passives com parlar i entendre, i, d'altra part, les habilitats més actives, escriure i llegir, observem com els valors més negatius sempre es corresponen amb les habilitats més difícils d'adquirir perquè necessiten una motivació (parlar) i una tècnica (escriure).

Encara que una part important dels enquestats conegui el català, quin és l'ús efectiu que fan d'aquest coneixement?

Els usos lingüístics

Abans de res és molt important destacar que en el cas de Mallorca s'aprecia que encara que un desconegut parli a un catalanoparlant en català, els mallorquins, en termes generals, solen contestar en castellà, àdhuc sabent que la llengua de l'estranger és una altra. En aquesta situació tan comuna, i no solament exclusiva de Mallorca, entren en joc factors com la manca de lleialtat i de consciència lingüístiques, els prejudicis, les actituds i els hàbits dels parlants, que tenen unes causes identificables però difícils de modificar a curt termini. Òbviament, aquest fet influirà significativament en el possible interès de l'estranger per a aprendre l'idioma i, sobretot, per a utilitzar-lo efectivament en els seus intercanvis comunicatius.

Pel que fa a la percepció que tenen els europeus residents de les ocasions que tenen de parlar mallorquí i de les ocasions que, de fet, el parlen, podríem afirmar que els estrangers tot i que en el territori on es realitzà l'enquesta la gran immensa majoria de la població té el català com a llengua vehicular, el canvi de llengua davant un desconegut acaba provocant que els estrangers tenguin relativament poques ocasions de parlar en català. Concretament en una escala on 1 era una valoració molt alta i 7 una molt baixa, els resultats mostren una mitjana de 3,78.

Curiosament, quan vam preguntar als enquestats quantes vegades fan ús en aquestes ocasions del català veiem que, en general, existeix una tendència a usar-lo en

més ocasions de les presentades. Concretament seguint l'escala anterior un: 4,82 enfront dels 3,78. Una dada certament sorprenent que ens mostraria com molts d'estrangers, tot i l'esforç que fan de parlar en català, són atesos en castellà pels mateixos catalanoparlants.

Una altra dada significativa és que la major part de la mostra recollida sobre les ocasions que tenen per parlar català se situa entre els valors de l'escala 1 i 3, el (un 23% i un 18% respectivament). En canvi, destaquen també els punts 6 i 7 on els valors són més baixos (un 12% i un 18%). Pel que fa a les ocasions reals, el resultat tot i que es manté amb uns valors prou constants, canvia en els dos pols: augmenten tant els angles de la valoració més alta (18% i 30% per als valors 6 i 7) pel que fa a l'ús real com també la valoració més baixa (11% i 13% per a 1 i 2). En concret, els primers es refereixen als que treballen i viuen tot l'any en es Pla i els segons són aquells que tan sols tenen una casa en règim de segon habitatge o, encara vivint en es Pla, mantenen la major part de les seves relacions o treball en les zones on la presència del català és menor, és a dir, en la ciutat i el litoral turístic.

Un dels àmbits d'ús lingüístic més interessants d'analitzar és l'àmbit laboral. Dels estrangers residents en es Pla de Mallorca que tenen el seu lloc de treball a l'illa, ens interessava conèixer en quina llengua es comuniquen preferentment en aquest àmbit. El castellà és sens dubte la llengua més usada en l'àmbit laboral en un 40% dels casos. És significatiu que en segon lloc hi trobem l'anglès en un 32% dels casos, l'alemany en un 29% i tan sols en darrer lloc el català en tan sols el 14% dels casos. No és menys important que tot i que la nostra qüestió fa referència a una «llengua» (en singular), la major part dels enquestats no responen només una llengua sinó més d'una. Quan els enquestats assenyalen que en l'àmbit laboral empren sols una llengua, únicament en un cas apareix el català com a llengua preferent, mentre que sí apareixen el castellà, l'anglès i l'alemany.

Si, com hem esmentat, el català no apa-

Taula 1. Competència lingüística en valors agrupats en positius i en negatius

	Parlar	Entendre	Parlar + Entendre	Escriure	Llegir	Escriure + llegir	Total
+	28%	45%	36,5%	16%	32%	24%	30,25%
-	71%	54%	62,5%	82%	67%	74,5%	68,5%

reix en entorns unilingües de treball, com el castellà (69%), l'anglès (55%) i l'alemany (50%), sí apareix en entorns bilingües. De fet, un 24% dels enquestats manifesta que en el seu entorn laboral empra el català com a llengua preferent juntament amb unes altres com el castellà, l'anglès i l'alemany.

Una dada que cal tenir en compte és la diversitat lingüística dels entorns laborals d'acord amb la principal font d'ingressos de Mallorca, el turisme. Això també cal relacionar-lo amb el coneixement lingüístic d'altres llengües diferents de la materna que tenen els enquestats. D'acord amb les dades que hem obtingut una gran part dels enquestats coneixen anglès, castellà i francès (i l'alemany, a pesar que no sigui la seva llengua materna) cosa que els converteix en candidats i candidates perfectes per a treballar en el sector turístic.

Les actituds

El lingüista Jesús Tusón (1995) matisa que la majoria dels estereotips sobre altres llengües, o prejudicis, es deuen a un tipus d'educació manipulada i a la relació que els parlants estableixen entre la seva pròpia llengua, la seva història política i social, i la llengua valorada en qüestió. Com la majoria dels enquestats són de nacionalitat alemanya i britànica, és a dir, que tenen com a llengua materna l'alemany i l'anglès, ens va semblar interessant comparar el català amb aquestes llengües, i també amb el castellà, la llengua supranacional de l'Estat espanyol.

Davant la pregunta: Està d'acord amb la següent afirmació: «El català és una llengua com ho són l'anglès, l'alemany i el castellà?», desestimant els valors del NS / NC, ens interessa destacar el 41% que no està d'acord amb l'afirmació i el 28% que es manifesta en part d'acord i en part en desacord amb l'afirmació. En aquests casos, i duent més lluny aquest tipus d'investigació sociolingüística, seria molt interessant esbrinar com interpreten els enquestats aquest «com ho són» de l'afirmació. En definitiva, veiem com els enquestats, tal com advertíem en les entrevistes, manifesten prejudicis entorn a la valoració del català.

Pel que fa l'ensenyament del català a l'escola, una gran part dels enquestats tenen fills i filles que s'han escolaritzat en algun grau en les escoles públiques des Pla de Mallorca, on l'ensenyament es fa gairebé

sempre exclusivament en català. Si bé una part important dels enquestats diu estar content amb la llengua sense cap objecció (un 41%), un important 44% diu estar-hi satisfet si bé li agradaria que ensenyessin una mica més de castellà als seus fills. Tan sols un 14% es mostra en desacord amb el fet que la llengua vehicular i d'ensenyament dels centres sigui el català. Aquesta dada coincideix plenament amb l'escoltat en les entrevistes.

És important ampliar aquestes dades amb aquelles de caràcter qualitatiu que extraguérem de les entrevistes que coincideixen bàsicament amb els resultats extrets. Segons moltes opinions, hi hauria una marcada distinció entre llengües útils, és a dir, llengües de gran abast i d'un cert prestigi, i llengües poc útils, o llengües d'abast reduït, llengües locals. El català a Mallorca se situaria en aquest últim grup, el de les llengües locals i d'abast reduït.

Per aquest motiu, el qüestionari incloïa una pregunta en què es demanava si consideraven el mallorquí com una variant del català. Per a evitar confusions cal dir que vam usar el terme variant perquè consideràrem que és la menys marcada pel que fa a prejudicis. Altres adjectius de caire més lingüístic, com dialecte o varietat, van ser descartats després de provar els primers qüestionaris, ja que els enquestats deixaven la qüestió en blanc perquè no l'entenen o no la volien respondre pel matís negatiu que «dialecte» té per als parlants de llengües com l'anglès, l'alemany o el francès. La major part dels enquestats, un 40%, es manifestà d'acord amb el fet que el mallorquí és una variant del català, enfront d'un 28% que es manifesta en desacord. No obstant és significatiu el fet que un 30% digui que en part sí i en part no.

Una altra qüestió que ens mereix especial interès és l'opinió que tenen els residents d'origen europeu cap a la deferència lingüística dels catalanoparlants.⁸ Així,

8. L'acte de deferència lingüística és el costum del catalanoparlant de canviar de llengua davant un castellanoparlant, fins i tot quan aquest entén perfectament la llengua. (Strubell, 1981:239). El Canvi d'una llengua o varietat de la llengua a una altra en el curs d'una mateixa conversa i en el discurs mateix d'un parlant, consisteix a intercalar trossos de la llengua X dins la llengua Y. Aquest fenomen que gairebé sempre ve donat pel tema, el lloc i els participants. (Turell 1984:216)

enfrent de la pregunta si estaven d'acord amb l'afirmació: «M'agrada que la gent de Mallorca parli sempre en mallorquí», les dades ens assenyalen que hi ha una majoria que dubta (45%), que en part els agrada i en part no.

Aquest fet és difícilment analitzable quantitativament, ja que no tenim més informació sobre el que sí agrada i el que no.

Pel que fa a la sintaxi i la semàntica de l'afirmació, vam voler expressament no parlar de «mallorquins» i sí de «la gent de Mallorca», ja que la paraula mallorquí té un fort component identitari vinculat a la llengua i el que preteníem era que, en pensar en la resposta, els nostres enquestats pensessin no només en els mallorquins, sinó que incloguessin a tota la gent que viu a Mallorca, fossin nadius o no.

D'altra banda, vam utilitzar expressament la paraula mallorquí, i no català, per a referir-nos al que parla la gent a Mallorca perquè l'enquestat no es deixés dur per la dicotomia, que de vegades existeix, entre català i mallorquí.

A més, és la denominació més estesa i més popular en referència a la variant local del català que es parla a l'illa.

Si creuem les dades anteriors amb aquelles obtingudes sobre el grau de coneixement de català, observem com aquells qui més en desacord estan amb l'afirmació són qui no entenen gens de la llengua (50%).

Per contra els que més d'acord semblen estar són els que entenen bé la llengua, per damunt (encara que no gaire) d'aquells que declaren que l'entenen molt bé, un 34% i un 39% respectivament. Ara bé, curiosament, un 35% dels que declaren entendre molt bé el català de Mallorca no estan d'acord amb l'afirmació i podria deure's a una empatia amb els que encara no la parlen.

Finalment, dels que estan en part d'acord en part no, cal destacar el 60% que entenen un poc el mallorquí. Potser són aquells que en trobar-se en aquest procés d'aprenentatge, adverteixen millor la necessitat de veure's embolicats en contextos en què no existeixi canvi de codi lingüístic per a ells, ja que això és precisament el que més els impedeix avançar en el seu procés d'aprenentatge.

Però, al mateix temps, es poden sentir exclosos, o desplaçats, en un context on tot un grup es comuniqui en català sense tenir amb ells aquesta deferència lingüística.

Conclusions

Una altra de les actituds o opinions que ens interessa conèixer és la projecció de futur que la població estudiada li dona al català. En aquest sentit les dades ens mostren com la majoria creu que el català tan sols s'ha de fomentar entre aquells qui el parlen (un 58%). Els més partidaris del foment de la llengua, grup compost pel segment de la mostra que creu que s'ha de fomentar i fer-ne una llengua d'ús inclosos els estrangers, suma el 20% de les respostes enfront un 10% que diu que no li interessa el que es faci perquè considera que no té res a veure amb ells. Un no poc significatiu 9% creu que no s'ha de fomentar en cap sentit.

A tall de conclusió, podem dir que la quantificació dels coneixements, usos i actituds lingüístics envers el català dels estrangers d'origen europeu residents en es Pla de Mallorca ens poden donar pautes de la realitat sociolingüística de l'illa de Mallorca, que es va orientant més cap a un marc multilingüe on coexisteixen diferents llengües amb espais privatis i espais d'intersecció.

Tant la realització de les entrevistes en relació amb els aspectes lingüístics, com la quantificació de les preguntes de l'enquesta relatives també a coneixements, usos i actituds lingüístiques ens duen a concloure el següent:

- Un percentatge significatiu d'enquestats té un coneixement passiu de català.
- Un percentatge majoritari d'enquestats no utilitza el català en els seus intercanvis comunicatius diaris.
- Un percentatge majoritari d'enquestats té actituds passives o contràries a l'ús i foment del català com a llengua d'ús social en es Pla de Mallorca i, per extensió, a Mallorca i a les Illes Balears.
- Els enquestats utilitzen preferentment l'idioma castellà en les seves relacions socials en es Pla de Mallorca.
- Quant més temps de residència a l'illa més competència lingüística i actituds més favorables.
- Quantes més possibilitats de contacte amb catalanoparlants, l'ús d'aquesta llengua és més elevat.
- Aquells que treballen en els pobles des Pla, tenen percentatges de coneixements, usos i actituds favorables més elevats que aquells que no treballen en aquesta comarca.
- Abans d'arribar a l'illa, desconeixien la situació lingüística de Mallorca.

- La voluntat de distinció en relació amb el seu grup serà la necessitat d'integració en la xarxa social dels mallorquins catalanoparlants.
- La desinformació i els prejudicis lingüístics actuen, en general, negativament com a factors d'aprenentatge i ús del català.
- Tant la Constitució espanyola com l'Estatut d'autonomia deixen clar que en el territori balear i per defecte en el mallorquí existeix una cooficialitat del català i el castellà. L'immigrant, per tant, només arribar es demana quina és la llengua que ha d'aprendre per a integrar-se. Fins i tot sense voler-ho, molts mallorquins deixen clar amb la seva actitud, directa o indirectament que no s'espera d'ells que aprenguin el català i que amb l'aprenentatge del castellà és suficient. A més en general s'opta pel castellà perquè:
- La deducció «un país, una llengua» afavoreix l'acceptació del castellà en detriment del català. El castellà és considerada la llengua més útil.
- L'alta mobilitat que presenta la immigració fa pensar a l'immigrant que en el cas d'emigrar a un altre territori li serà més útil el coneixement del castellà.
- El desconeixement de la realitat. La precarietat en el cas dels immigrants de països del Tercer Món i l'aïllament de la realitat del turisme residencial provoquen que molts estrangers desconeixin l'existència del català i el seu estatus de llengua oficial.

El repte de la integració lingüística al Pla de Mallorca presenta una realitat dual amb aspectes que permeten veure el futur amb optimisme i aspectes que ens obliguen a plantejar-nos el futur amb certa inquietud. Seria molt interessant comparar les nostres dades amb altres zones geogràfiques com ara la ciutat de Palma o algun nucli turístic de l'illa com ara Calvià. Si es realitza, i tal com es desprèn en l'estudi de P. Salvà, és molt possible que ens trobem amb una realitat sociolingüística molt més desfavorable. Existeixen així aspectes positius que ens duen a pensar que de moment les noves generacions estan lingüísticament integrades als seus municipis. No obstant això, dependrà en gran part del futur residencial d'aquest territoris respecte de Palma i de les polítiques que es duguin a terme.

En aquest sentit, l'escolarització en català és possiblement l'instrument d'integració més important que existeix en l'actualitat. No tan sols perquè dota els fills dels nouvinguts dels instruments necessaris

per a la comunicació en català sinó perquè a més actua de variable d'influència per tal que els seus pares l'aprenguin.

Existeix però una població molt nombrosa de pares i mares i famílies sense fills que no tenen cap tipus de competència lingüística i que es comuniquen exclusivament en castellà o en la seva llengua d'origen. Continua essent per tant necessari promoure l'aprenentatge mitjançant iniciatives que afavoreixin l'adquisició del català com a llengua pròpia. Sens dubte, un dels principals entrebancs és la manca de temps així com l'absència d'una necessitat real deguda a la bilingüïtzació dels mallorquins que permet a molts nouvinguts comunicar-se exclusivament en castellà.

Val la pena destacar que en la pregunta de resposta múltiple en què es demanava com havien après català, la major part d'aquells que diuen parlar català diuen que han après català gràcies al coneixement d'amics i coneguts (un 73%), als cursos de català realitzats (55%) i en menor mesura per motius laborals (36%). Aquesta tendència es mantenia entre els altres grups d'autopercepció, cosa que confirmava que a hores d'ara la millor manera de parlar una llengua és practicant-la.

En conseqüència, sigui quina sigui la realitat lingüística dels estrangers europeus i no europeus que viuen a Mallorca, difícilment s'assolirà una integració lingüística si els mallorquins continuen, encara que sigui inconscientment, negant la possibilitat d'integració. Si un dels factors més importants per a l'estranger que aprèn català és la recerca d'una major integració social, difícilment s'assolirà l'objectiu si tan bon punt hom prova de parlar en català li contestam en castellà. Les polítiques de foment del català entre els estrangers no han d'anar per tant només dirigides a fomentar el coneixement i aprenentatge entre els nouvinguts, sinó que han de fomentar-ne l'ús i la fidelitat entre els mateixos catalanoparlants, deixant clar que adreçar-se a un nouvingut en català no només no és una manca de respecte sinó que és una manera de convidar-lo a formar part de la nostra comunitat.

Tan sols si afrontam el repte de la immigració obrint les portes a la pertinença a la nostra identitat, el català serà la llengua de tots. Qualsevol barrera que existeixi en aquest sentit no promourà més que la pròpia guetització a casa nostra, a casa de tots.

Tanmateix, no s'ha pogut convèncer encara els nouvinguts que a Mallorca es viu

molt millor parlant en català i tampoc s'ha aconseguit encara fer entendre a molts mallorquins que el català ha de ser la llengua de tothom, autòctons i nouvinguts, i que és una llengua rica, digna i moderna. Òbviament es multipliquen les veus d'alarma.

Bibliografia emprada

BINIMELIS, J. (2002). «Canvi rural i propietat estrangera a Mallorca». A: Picornell, C.; Pomar, J. (ed.). *L'espai turístic*. Palma de Mallorca: Instituto de Estudios Ecológicos.

MOLL, A. (1990): «Turisme, immigració i ús de la llengua», dins *Estudis Baleàrics*, núm. 37-38. Palma de Mallorca: Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear, p. 171-182.

PICORNELL, C. (1982). «La nova toponímia a les Illes Balears. Una aportació als topònims sorgits arrel del turisme». *Butlletí Interior* [Barcelona]: Societat d'Onomàstica, p. 86-100.

SALVÀ TOMÀS, P. (1998): «Balears: una 'Nova Califòrnia' per als europeus» dins *El Mirall*, núm. 96, Palma de Mallorca: Obra Cultural Balear, p. 6-8.

STRUBELL I TRUETA, M. (1981): *Llengua i població a Catalunya*. Barcelona: La Magrana.

TURELL, M. T. (1984). *Elements per a la recerca sociolingüística a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62 (Llibres a l'Abast; 188)

TUSON, J. (1995). *Mal de llengües*. Barcelona: Empúries.

